

Przewodnik po diagnozie w Modelu Objawy-Kompetencje-Cechy

Wprowadzenie

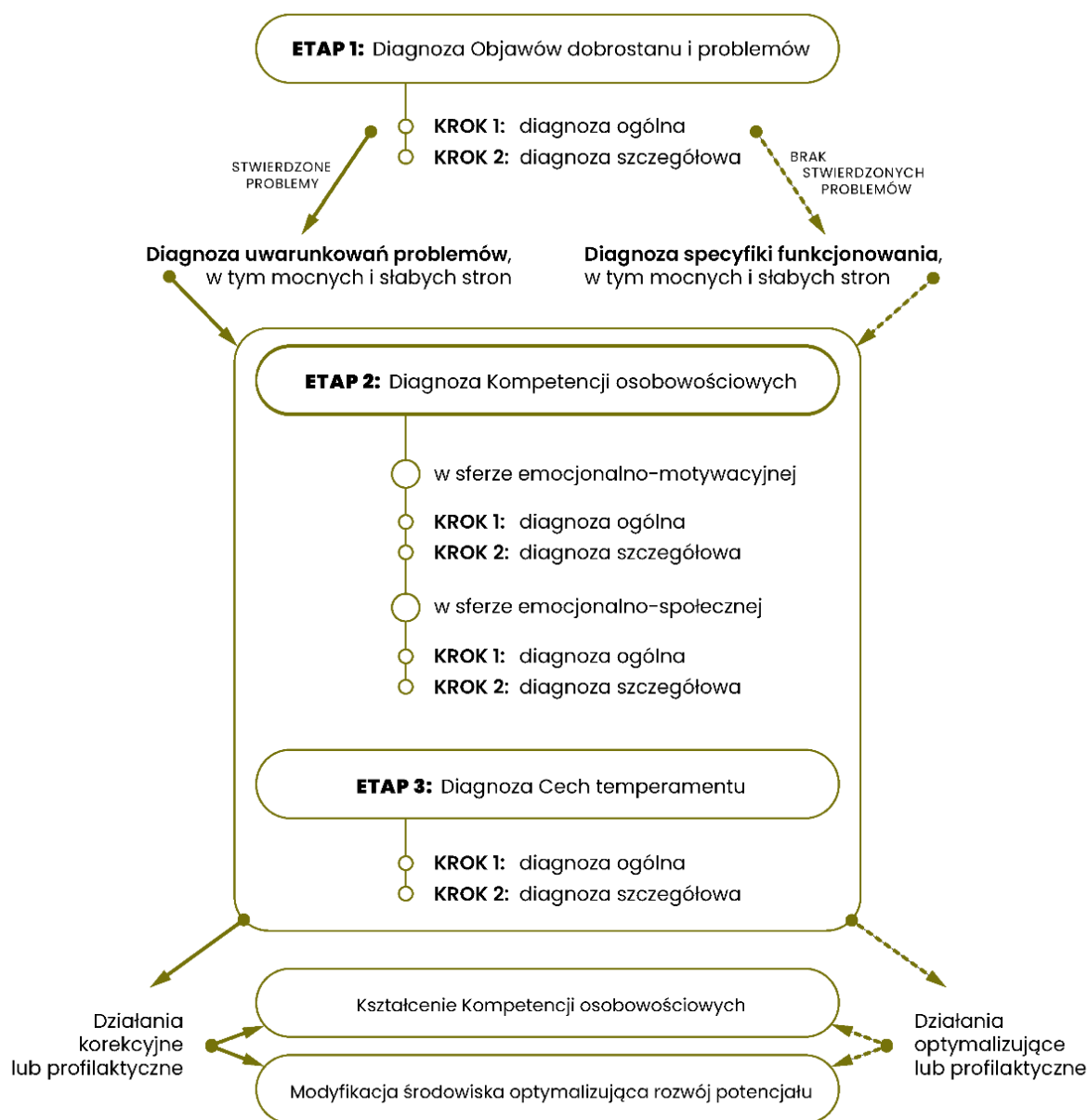
W Modelu Objawy-Kompetencje-Cechy (OKC) zostały wyróżnione trzy warstwy osobowości: Objawy dobrostanu i problemów ze zdrowiem emocjonalno-społecznym, Kompetencje osobowościowe oraz Cechy temperamentu. Na najbardziej szczegółowym poziomie jest to 36 zmiennych o precyzyjnie określonych relacjach. Do pomiaru wszystkich zmiennych wyróżnionych w modelu została stworzona Bateria Objawy-Kompetencje-Cechy (Bateria OKC), która umożliwia całościową diagnozę osobowości. Diagnozę tę można przeprowadzić w Aplikacji Objawy-Kompetencje-Cechy (Aplikacja OKC), do której placówka zatrudniająca psychologów może uzyskać bezpłatny dostęp po podpisaniu porozumienia z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji i przejściu szkolenia na temat modelu, diagnozy i aplikacji. Niniejszy materiał jest krótkim przewodnikiem po diagnozie w Modelu OKC. Szczegółowe informacje o modelu oraz diagnozie można znaleźć w dwóch podręcznikach: *Objawy-Kompetencje-Cechy. Całościowa diagnoza osobowości. Koncepcja i pomiar* (Cieciuch i in., 2023b) oraz *Objawy-Kompetencje-Cechy. Całościowa diagnoza osobowości. Podręcznik diagnosty* (Cieciuch i in., 2023a).

Ogólny schemat diagnozy w Modelu Objawy-Kompetencje-Cechy

Całościowa diagnoza osobowości prowadzona w Modelu OKC za pomocą Baterii OKC jest kilkuetapowa. Jej przebieg polega na przechodzeniu od Objawów problemów obserwowalnych w zachowaniu do uwarunkowań i źródeł tych objawów w warstwie Kompetencji osobowościowych oraz Cech temperamentu. Wyniki kolejnych etapów diagnozy są powiązane z konkretnymi wskazaniem na temat oddziaływań postdiagnostycznych. W przypadku Kompetencji osobowościowych są to interwencje korekcyjne ukierunkowane na wsparcie kształtowania brakujących kompetencji, a w przypadku Cech temperamentu są to oddziaływania profilaktyczne dotyczące potencjalnych zagrożeń wynikających z danego profilu temperamentu.

Ogólny schemat całościowej diagnozy osobowości został zaprezentowany na rysunku 1.

Rysunek 1. Ogólny schemat diagnozy osobowości za pomocą Baterii Objawy-Kompetencje-Cechy

Etap 1 diagnozy koncentruje się na opisanu funkcjonowania na poziomie obserwowalnych zachowań, a konkretnie na ocenie poziomu dobrostanu oraz stwierdzeniu jego ewentualnych zaburzeń. Jeżeli u diagnozowanej osoby w pierwszym etapie zostaną stwierdzone problemy, dalsza diagnoza będzie

ukierunkowana na zidentyfikowanie ich uwarunkowań. W Etapie 2 odbywa się to na poziomie niedostatecznie wykształconych Kompetencji osobowościowych, a w Etapie 3 – na poziomie Cech temperamentu. W każdym etapie od wieku 7 lat wykonuje się dwa kroki diagnostyczne: diagnozę ogólną (na podstawie skal ogólnych oraz wykresu kołowego) oraz diagnozę szczegółową (na podstawie podskal szczegółowych oraz wykresu profilowego). W diagnozie dzieci do 6 lat odbywa się tylko pierwszy krok, ponieważ w tym wieku są mierzone tylko zmienne ogólne (por. tabele 1–4).

Jeżeli u badanej osoby w Etapie 1 diagnozy zostaną zdiagnozowane problemy ze zdrowiem emocjonalno-społecznym, dalsza diagnoza (Etap 2 oraz Etap 3) ukaże uwarunkowania i źródła tych problemów, zatem jest zdecydowanie wskazana. Jeśli w Etapie 1 diagnozy nie zostaną stwierdzone żadne problemy z dobrostanem, dalsza diagnoza jest opcjonalna. Nie musi być wykonywana, ale jej przeprowadzenie może dostarczyć informacji na temat specyfiki funkcjonowania ucznia z uwzględnieniem jego mocnych i słabych stron, a także wskazania potencjalnego ryzyka oraz sugerowanych działań profilaktycznych.

Etap 1 – diagnoza Objawów dobrostanu oraz problemów ze zdrowiem emocjonalno-społecznym

Oba kroki tego etapu zostały omówione w Module 3 jako diagnoza przesiewowa problemów ze zdrowiem emocjonalno-społecznym oraz indywidualna diagnoza pogłębiona. Dla przypomnienia – w Kroku 1 diagnoza polega na analizie profilu czterech ogólnych zmiennych: Dobrostanu, Problemów eksternalizacyjnych, Problemów internalizacyjnych oraz Problemów psychastenicznych. Wyniki są prezentowane na wykresie kołowym. W Kroku 2 diagnoza polega na analizie profilu 12 podskal, prezentowanych na wykresie słupkowym.

Diagnoza w Etapie 1 umożliwia stwierdzanie Objawów problemów lub zagrożenie tymi problemami, jednak nie wyjaśnia ich ewentualnej genezy i źródeł. To jest przedmiotem diagnozy w Etapie 2 (diagnoza Kompetencji osobowościowych) oraz w Etapie 3 (diagnoza Cech temperamentu).

Etap 2 – diagnoza Kompetencji osobowościowych

Bateria OKC możliwa diagnozę Kompetencji osobowościowych w dwóch sferach: (1) diagnoza Kompetencji emocjonalno-motywacyjnych w sferze zadaniowej oraz (2) diagnoza Kompetencji emocjonalno-społecznych w sferze interpersonalnej.

W Kroku 1 diagnoza polega na analizie profilu kompetencji przedstawionych na wykresie kołowym (Elastyczna samokontrola oraz Samomotywacja w obszarze kompetencji emocjonalno-motywacyjnym oraz Odpowiedzialność społeczna i Asertywność w obszarze kompetencji emocjonalno-społecznych). Na podstawie profilu wyników ogólnych możliwe jest przypisanie diagnozowanej osoby do jednego z wyróżnionych charakterystycznych typów kompetencji lub stwierdzenie braku możliwości przypisania do któregoś z typów. W kroku drugim diagnoza polega na analizie aspektów tych kompetencji przedstawionych na wykresie słupkowym (po 3 aspekty każdej kompetencji, co daje łącznie 12 zmiennych).

Etap 3 – diagnoza Cech temperamentu

W Etapie 3 jest diagnozowany temperament. W Kroku 1 diagnoza polega na analizie profilu ogólnych wymiarów temperamentu, czyli Reaktywności i Aktywności. Na podstawie profilu wyników ogólnych możliwe jest przypisanie diagnozowanej osoby do jednego z wyróżnionych charakterystycznych typów temperamentu lub stwierdzenie braku możliwości przypisania do któregoś z typów. W Kroku 2 diagnoza polega na analizie aspektów Cech temperamentu, przedstawionych na wykresie słupkowym (łącznie 12 zmiennych).

Wykresy kołowe (Krok 1) oraz profilowe (Krok 2)

Wyniki diagnozy w Kroku 1 są zawsze prezentowane na wykresie kołowym, a wyniki diagnozy w Kroku 2 – na wykresie słupkowym. Rysunek 2 przedstawia zestawienie 8 wykresów: wykresu kołowego i słupkowego dla Etapu 1 (diagnoza Objawów dobrostanu i problemów), dwóch wykresów kołowych i słupkowych dla Etapu 2 (diagnoza Kompetencji osobowościowych w obszarze emocjonalno-motywacyjnym oraz w obszarze emocjonalno-społecznym) oraz wykresu kołowego i słupkowego dla Etapu 3 (diagnoza Cech temperamentu).

Wyniki w Etapie 1 są przedstawione na skali centylowej, a w Etapach 2 i 3 na skali stenowej. Na wykresach kołowych zaznaczone są kliny odpowiadające zmiennym ogólnym oraz okręgi centyli lub stenów. Aplikacja zacieniowuje obszar danego klina do odpowiedniego okręgu. Na wykresach słupkowych aplikacja zacieniowuje słupek odpowiadający danej zmiennej do wysokości odpowiadającej danemu centylowi (Etap 1) lub stenowi (Etap 2 i 3). Dodatkowo na wszystkich wykresach zaznaczono okręgi lub linie odpowiadające wynikom wysokim, podwyższonym, niskim i obniżonym, co ułatwia interpretację.

Szczegółowe reguły interpretacyjne wymagane w każdym Etapie są omówione w podręczniku *Objawy-Kompetencje-Cechy. Całościowa diagnoza osobowości. Podręcznik diagnosty* (Cieciuch i in, 2023a). Znajomość tego podręcznika jest konieczna do przeprowadzenia poprawnej diagnozy w Modelu OKC.

Rysunek 2. Zestawienie wykresów kołowych (Krok 1) oraz słupkowych (Krok 2) na wszystkich trzech etapach diagnozy za pomocą Baterii Objawy-Kompetencje-Cechy

<pliki jpg i pdf tego rysunku dołączymy>

ETAP 1 DIAGNOZY

ETAP 2 DIAGNOZY

ETAP 3 DIAGNOZY

Objawy

Dobrostanu i problemów

Kompetencje

emocjonalno-motywacyjne

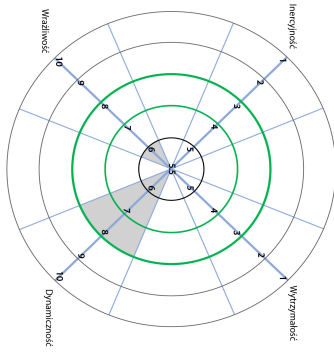
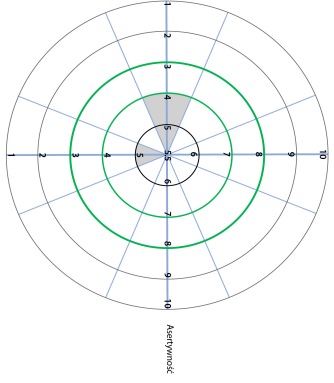
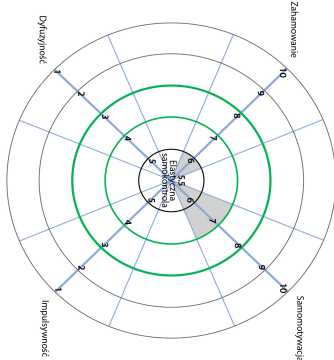
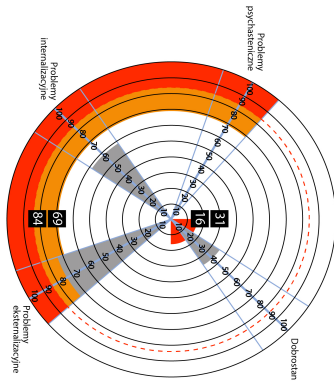
Kompetencje

emocjonalno-społeczne

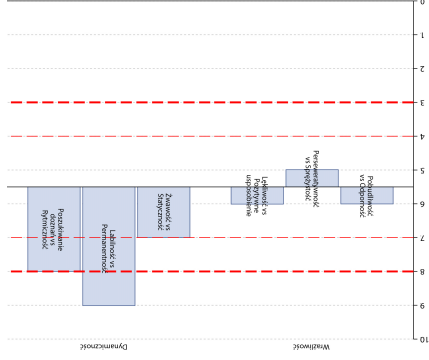
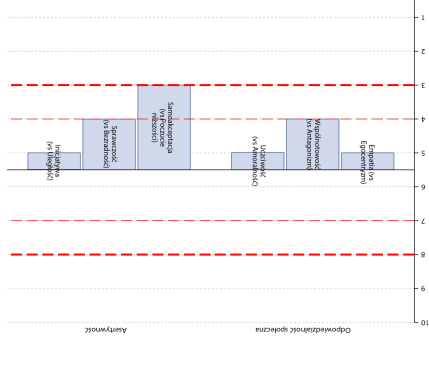
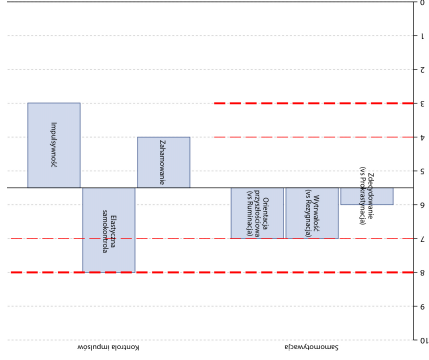
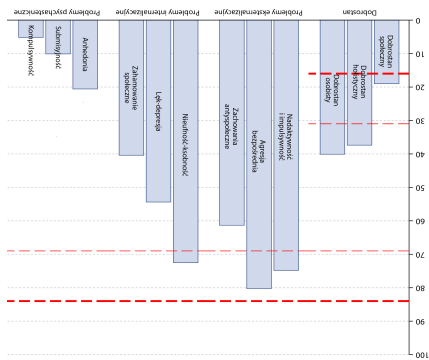
Cechy

temperamentu

KROK 1
DIAGNOZA OGÓLNA

KROK 2
DIAGNOZA SZCZEGÓŁOWA

Zestawienie narzędzi składających się na Baterię Objawy-Kompetencje-Cechy

Diagnozowane zmienne zostały zoperacjonalizowane w sposób dostosowany do następujących grup wiekowych: (a) 1–3 lata; (b) 4–6 lat; (c) 7–9 lat; (d) 10–12 lat; (e) 13–15 lat; (f) 16–25 lat. Narzędzia w formie samoopisowej są dostępne dla badanych, począwszy od 7 lat. Dla wszystkich grup wiekowych możliwa jest diagnoza w wersji opisu obserwatora: nauczyciela i rodzica. W tytule kwestionariusza znajduje się skrót identyfikujący następujące informacje: (1) wiek osoby badanej, (2) diagnozowaną warstwę osobowości, (3) wersję płciową, (4) źródło informacji oraz ewentualnie dodatkowe informacje na temat narzędzia. W tabelach 1–3 znajdują się zestawienia wszystkich kwestionariuszy składających się na Baterię OKC wraz z wyjaśnieniem zastosowanych skrótów.

Tabela 1. Kwestionariusze do pomiaru Objawów (O) dobrostanu i problemów w Baterii Objawy-Kompetencje-Cechy

	Wiek						Źródło informacji			Wersja płciowa		Wersja narzędzia	
	Wiek 1–3 lata (1–3)	Wiek 4–6 lat (4–6)	Wiek 7–9 lat (7–9)	Wiek 10–12 lat (10–12)	Wiek 12–15 lat (12–15)	Wiek 16–25 lat (16–25)	Samoopis (S)	Opis przez rodzica (R)	Opis przez nauczyciela (N)	Wersja dla dziewcząt (f)	Wersja dla chłopców (m)	Wersja pełna (brak symbolu)	Wersja uproszczona (U)
1–3/O-f/R	x							x		x		x	
1–3/O-m/R	x							x			x	x	
4–6/O-f/RN		x						x	x	x		x	
4–6/O-m/RN		x						x	x		x	x	
7–9/O-f/S			x				x			x		x	
7–9/O-m/S			x				x				x	x	
7–9/O-f/S/U			x				x			x			x
7–9/O-m/S/U			x				x				x		x
7–9/O-f/RN			x					x	x	x		x	
7–9/O-m/RN			x					x	x		x	x	
10–12/O-f/S				x			x			x		x	
10–12/O-m/S				x			x				x	x	
10–12/O-f/S/U				x			x			x			x
10–12/O-m/S/U				x			x				x		x
12–15/O-f/S					x		x			x		x	
12–15/O-m/S					x		x				x	x	
12–15/O-f/S/U					x		x			x			x
12–15/O-m/S/U					x		x				x		x

10–15/O-f/RN				x	x			x	x	x		x	
10–15/O-m/RN				x	x			x	x		x	x	
16–25/O-f/S						x	x			x		x	
16–25/O-m/S						x	x				x	x	
16–25/O-f/RN						x		x	x	x		x	
16–25/O-m/RN						x		x	x		x	x	

Tabela 2. Kwestionariusze do pomiaru Kompetencji osobowościowych w Baterii
Objawy-Kompetencje-Cechy

	Obszar kompetencji		Wiek					Źródło informacji			Wersja płciowa		Wersja narzędzia	
	Motywacyjne (KM)	Společne (KS)	Wiek 4–6 lat (4–6)	Wiek 7–9 lat (7–9)	Wiek 10–12 lat (10–12)	Wiek 12–15 lat (12–15)	Wiek 16–25 lat (16–25)	Samoopis (S)	Opis przez rodzica (R)	Opis przez nauczyciela (N)	Wersja dla dziewcząt (f)	Wersja dla chłopców (m)	Wersja pełna (brak symbolu)	Wersja uproszczona (U)
Kwestionariusz														
4–6/KMS-f/RN	x	x	x						x	x	x		x	
4–6/KMS-m/RN	x	x	x						x	x		x	x	
7–9/KM-f/S	x			x				x			x		x	
7–9/KM-m/S	x			x				x				x	x	
7–9/KM-f/S/U	x			x				x			x			x
7–9/KM-m/S/U	x			x				x				x		x
7–9/KS-f/S		x		x				x			x		x	
7–9/KS-m/S		x		x				x				x	x	
7–9/KS-f/S/U		x		x				x			x			x
7–9/KS-m/S/U		x		x				x				x		x
7–9/KMS-f/RN	x			x					x	x	x		x	
7–9/KMS-m/RN	x			x					x	x		x	x	
10–12/KM-f/S	x				x			x			x		x	
10–12/KM-m/S	x				x			x				x	x	
10–12/KM-f/S/U	x				x			x			x			x
10–12/KM-m/S/U	x				x			x				x		x

10–12/KS-f/S		x			x			x			x		x	
10–12/KS-m/S		x			x			x				x	x	
10–12/KS-f/S/U		x			x			x			x			x
10–12/KS-m/S/U		x			x			x				x		x
12–15/KM-f/S	x					x		x			x		x	
12–15/KM-m/S	x					x		x				x	x	
12–15/KM-f/S/U	x					x		x			x			x
12–15/KM-m/S/U	x					x		x				x		x
12–15/KS-f/S		x				x		x			x		x	
12–15/KS-m/S		x				x		x				x	x	
12–15/KS-f/S/U		x				x		x			x			x
12–15/KS-m/S/U		x				x		x				x		x
10–15/KM-f/RN	x				x	x			x	x	x		x	
10–15/KM-m/RN	x				x	x			x	x		x	x	
10–15/KS-f/RN		x			x	x			x	x	x		x	
10–15/KS-m/RN		x			x	x			x	x		x	x	
16–25/KM-f/S	x						x	x			x		x	
16–25/KM-m/S	x						x	x				x	x	
16–25/KM-f/RN	x						x		x	x	x		x	
16–25/KM-m/RN	x						x		x	x		x	x	
16–25/KS-f/S		x					x	x			x		x	
16–25/KS-m/S		x					x	x				x	x	
16–25/KS-f/RN		x					x		x	x	x		x	
16–25/KS-m/RN		x					x		x	x		x	x	

Tabela 3. Kwestionariusze do pomiaru Cech (C) temperamentu w Baterii Objawy-Kompetencje-Cechy

	Wiek							Źródło informacji			Wersja płciowa		Wersja narzędzia	
	Wiek: 1. rok życia (0–1)	Wiek 1–3 lata (1–3)	Wiek 4–6 lat (4–6)	Wiek 7–9 lat (7–9)	Wiek 10–12 lat (10–12)	Wiek 12–15 lat (12–15)	Wiek 16–25 lat (16–25)	Samoopis (S)	Opis przez rodzica (R)	Opis przez nauczyciela (N)	Wersja dla dziewcząt (f)	Wersja dla chłopców (m)	Wersja pełna (brak symbolu)	Wersja uproszczona (U)
Kwestionariusz														
1–3/C-f/R	x								x		x		x	
1–3/C-m/R	x								x			x	x	
1–3/C-f/R		x							x		x		x	
1–3/C-m/R		x							x			x	x	
4–6/C-f/R			x						x		x		x	
4–6/C-m/R			x						x			x	x	
4–6/C-f/N			x							x	x		x	
4–6/C-m/N			x							x		x	x	
7–9/C-f/S				x				x			x		x	
7–9/C-m/S				x				x				x	x	
7–9/C-f/S/U				x				x			x			x
7–9/C-m/S/U				x				x				x		x
7–9/C-f/R				x					x		x		x	
7–9/C-m/R				x					x			x	x	
7–9/C-f/N				x						x	x		x	
7–9/C-m/N				x						x		x	x	

10–12/C-f/S					x			x			x		x	
10–12/C-m/S					x			x				x	x	
10–12/C-f/S/U					x			x			x			x
10–12/C-m/S/U					x			x				x		x
12–15/C-f/S						x		x			x		x	
12–15/C-m/S						x		x				x	x	
12–15/C-f/S/U						x		x			x			x
12–15/C-m/S/U						x		x				x		x
10–15/C-f/R					x	x			x		x		x	
10–15/C-m/R					x	x			x			x	x	
10–15/C-f/N					x	x				x	x		x	
10–15/C-m/N					x	x				x		x	x	
16–25/C-f/S							x	x			x		x	
16–25/C-m/S							x	x				x	x	
16–25/C-f/RN							x		x	x	x		x	
16–25/C-m/RN							x		x	x		x	x	

Materiały postdiagnostyczne

Wyniki diagnozy w Modelu OKC są zsynchronizowane z materiałami postdiagnostycznymi. Są to materiały dwojakiego rodzaju: (1) materiały wspierające kształtowanie Kompetencji osobowościowych dla uczniów z deficytami w zakresie tych kompetencji oraz (2) materiały profilaktyczne dla uczniów o profilu temperamentu stanowiącym potencjalne ryzyko problemów eksternalizacyjnych, internalizacyjnych lub psychastenicznych. Tabela 4 zawiera zestawienie materiałów, które można pobrać z Aplikacji OKC.

Tabela 4. Zestawienie materiałów postdiagnostycznych do pobrania z Aplikacji OKC

	Kompetencje osobowościowe			Temperament i profilaktyka		
	Gry i zabawy	Scenariusze dla		Gry i zabawy	Scenariusze dla	
		specjalistów	nauczycieli		specjalistów	nauczycieli
Wczesne dzieciństwo	x	x		x	x	
Okres przedszkolny	x	x	x	x	x	x
Szkoła podstawowa, klasy 1–3	x	x	x	x	x	x
Szkoła podstawowa, klasy 4–8	x	x	x	x	x	x
Szkoła średnia i wchodzenie w dorosłość	x	x	x	x	x	x

W posługiwaniu się materiałami postdiagnostycznymi należy stosować następujące reguły:

1. Optymalne stosowanie materiałów postdiagnostycznych wymaga dobrej znajomości Modelu OKC.
2. Materiały postdiagnostyczne należy traktować raczej jako inspirację niż ścisłą procedurę.
3. W pracy z materiałami należy stosować zasadę 3D: działanie – doświadczenie – dzielenie się. Materiały promują aktywne formy pracy, w których uczestnicy wykonują różnego rodzaju działania, aby nie tylko dowiedzieć się czegoś, lecz również tego doświadczyć, a następnie to sobie uświadomić poprzez mówienie o tym i rozmowę z innymi.
4. Dopuszczalna jest daleko idąca swoboda w korzystaniu z materiałów postdiagnostycznych. W szczególności podział na materiały dla specjalistów i nauczycieli jest umowny. Główną różnicą jest skupienie się na mechanizmach/wymiarach bardziej szczegółowych w materiałach dla specjalistów i bardziej ogólnych w materiałach dla nauczycieli. Niemniej

jednak specjaliści mogą dowolnie wykorzystywać także materiały dla nauczycieli. Również podział na grupy wiekowe, dla których przeznaczone są materiały, jest umowny. W zależności od możliwości i specyfiki grupy lepsze mogą okazać się materiały dedykowane grupie starszej lub młodszej.

Bibliografia

- Cieciuch, J., Strus, W., Skimina, E. (2023a). *Objawy-Kompetencje-Cechy. Całościowa diagnoza osobowości. Podręcznik diagnosty*. Instytut Psychologii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Cieciuch, J., Strus, W., Skimina, E., Ponikiewska, K., Rogoza, R., Topolewska-Siedzik, E., Skoczeń, I., Rymarczyk, K., Jasiński, B. (2023b). *Objawy-Kompetencje-Cechy. Całościowa diagnoza osobowości. Koncepcja i pomiar*. Instytut Psychologii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.